

**LA UNIVERSITAT CATALANA
A TRAVÉS DEL MIRALL EUROPEU**

J.J. Moreso (Universitat Pompeu Fabra)

Tribuna Barcelona – 9 de febrer de 2009

Then she began looking about, and noticed that what could be seen from the old room was quite common and uninteresting, but that all the rest was as different as possible.

Lewis Carroll, *Through the Looking Glass*

1. La casa del mirall europeu

El títol de la meua contribució a aquesta edició de *Tribuna Barcelona* evoca, com és bastant obvi, l'*Àlicia a través del mirall* de Lewis Carroll, perquè pretenc creuar amb vostès el mirall i mostrar-los, per uns moments, que ens podríem trobar a l'altra banda del mirall europeu. Perquè com Àlicia podem trobar-nos uns espais i uns paisatges a la vegada diferents i atractius.

Començaré per dir que la declaració de Bolonya de 1999, amb la qual s'inicia formalment la construcció de l'espai europeu d'educació superior, ocupa dos fulls i parteix de la constatació que hi ha a Europa una multiplicitat de sistemes universitaris molt diversos entre si: a alguns

països hi ha graus curts (de tres anys) i a d'altres graus molt llargs (fins els sis anys, com algunes de les Enginyeries superiors tradicionals), hi ha països que tenen establerts els màsters com a segona fase de l'educació superior i d'altres no, amb la qual cosa l'accés al doctorat té requisits molt dispars. D'altra banda, el mode de comptar el pes de les diverses matèries era també diferent: alguns compten en hores de classe, d'altres compten en temps de dedicació de l'estudiant, etc. Per aquesta raó, l'objectiu principal de la declaració és generar un sistema únic que permeti la construcció d'un espai universitari europeu fàcilment comprensible, comparable, consistent i articulat on la mobilitat sigui la regla i no l'excepció. Això ho fa comproment-se a establir un sistema estructurat amb graus generalistes entre 180 i 240 crèdits (entre tres i quatre anys), màsters especialitzats entre 60 i 120 crèdits (entre un i dos anys) i el doctorat. El crèdit (ECTS: European Credit Transfer System) es correspon aproximadament a 25 hores de treball de l'estudiant (que inclou les hores de classe, les pràctiques, els seminaris, les tutories, l'estudi i el treball individual o en grup). D'aquesta manera, un estudiant d'una Universitat catalana que ha cursat 180 crèdits ECTS pot sol·licitar l'accés a un màster en, per exemple, una universitat alemanya. Alguns estudiants ja ho estan fent, millorant així el seu perfil formatiu.

Sembla difícil estar en contra d'aquests objectius. Faré ús d'un símil del qual em vaig valer en un article de diari de fa dos mesos: el sistema mètric decimal, és a dir, aquesta manera tan còmoda de mesurar els trajectes que recorrem i l'aigua que ens bevem i de pesar els aliments que mengem, va començar a establir-se a França de la mà de la Revolució. Va assolir l'èxit perquè afavoria la coordinació millor que

qualsevol altra. Quan jo era un nen hi havia encara persones grans que, a les botigues de queviures del barri de la meva ciutat, no aconseguien convertir fàcilment els quilos i els grams a lliures i unces amb les quals comptaven i els meus avis compraven arroves de patates, venien quintars d'oli i es referien a determinada finca que tenia vint jornals de superfície. Lamentablement, i en això residia la major dificultat d'aquests pesos i mesures tradicionals, totes designaven quantitats distintes segons el territori on hom visqués, a sovint canviaven només en creuar un riu o canviar de vall. No és que no hi haguessin unitats de mesura, és que n'hi havia massa i això feia més àrdua, per exemple, qualsevol operació comercial.

Malgrat que l'estabilitat, uniformitat i senzillesa del sistema mètric decimal semblava augurar un èxit ràpid, la seva adopció no fou cosa fàcil. Hi havia molta resistència al canvi, de manera que la Restauració abolí de nou el sistema mètric i decretà vigents altra vegada els milers d'unitats provinents de l'Edat Mitjana. Avançat el segle XIX el sistema va anar imposant-se arreu –avui en dia només queden tres països que no ho han fet: Estats Units, Libèria i Birmània-. El rebuig que hi havia a l'adopció del sistema era, crec, producte de la ignorància, la por i la desconfiança. Ignorància de les noves unitats amb les quals els pagesos se sentien més perduts, el que els duia a la por a ser enganyats i a la desconfiança envers els governs revolucionaris que, sospitaven, imaginava noves argúcies per mantenir-los sotmesos i de l'acció dels quals ells no en percebien cap benefici en el curt termini.

Crec que alguna cosa similar a això ens està passant a tots plegats en la Nostra adopció de l'espai europeu.

2. El nostre context: l'habitació catalana

Espanya és un dels països que més s'endarrereix en aquest procés. No obstant, tractaré de mostrar que estem davant d'una oportunitat magnífica per la universitat catalana i que seria un greu error deixar-la escapar. Aquesta oportunitat no prové només de la posada en marxa de l'espai europeu, sinó de la incorporació de la societat catalana i espanyola a les societats europees democràtiques i avançades. En un dels recents informes Bruegel,¹ es posa de manifest que els problemes més seriosos de les universitats europees, comparades amb les nord-americanes per exemple, són dos: a) un insuficient finançament (a la Unió Europea actual de l'1'3 % del PIB, mentre als Estats Units del 3'3 %, el que representa 8.700 euros per estudiant enfront de 36.500 euros i b) un model molt feble de governança: una multiplicitat poc operativa de centres de decisió, una excessivament rígida regulació governamental i un inarticulat sistema de retiment de comptes. Si això és un problema a Europa, encara ho és més a Catalunya i a Espanya, on el finançament és un 20 % inferior a la mitjana europea i el model de governança és més dèbil encara que a la majoria de països europeus.

Goso exposar en onze tesis els objectius de la universitat catalana en el context de l'espai europeu de ensenyament superior, onze tesis que d'alguna manera inspiren i estan implícites en el recent Llibre Blanc de la

---

¹ Philippe Aghion, Mathias Dewatripont, Caroline Hoxby, Andreu Mas-Colell, André Sapir, 'Why Reform Europe's Universities?', *Bruegel* policibrief, 2007/04.

Universitat de Catalunya, elaborat pels rectors i rectores de les Universitats públiques catalanes.²

Tesi 1: Universitats dotades de sòlids esquemes d'autonomia i retiment de comptes.

Al nostre país estem transitant d'un model de desconfiança cap a les universitats i, per tant, molts de controls previs (catàleg de titulacions, directrius molt detallades, control ferri dels concursos d'accés a les places de professor) cap a un model més d'acord amb l'autonomia, de confiança prèvia i retiment posterior de comptes (*accountability*), que s'ha mostrat molt millor.

Això comporta, confiar en què les universitats programaran adequadament els seus estudis i seleccionaran raonablement el seu professorat. A posteriori, és necessari establir mecanismes de finançament pels resultats, de manera que encaixin els projectes universitaris amb els resultats que generen.

Tesi 2: L'estudiant al centre del model docent: graus més formatius, postgraus i doctorats oberts a tot el talent del món

El model docent de les nostres universitats és encara amb excés un model docent on l'estudiant és el destinatari passiu dels ensenyaments del professor. No estic en contra d'aquest model: tots sabem que quinze minuts d'un bon professor ens estalvien quinze dies de cerca i estudi pel

---

² *Llibre Blanc de la Universitat de Catalunya*, Barcelona: 2008.

nostre compte. Però aquest model ha de ser compatible amb un estudiant més actiu que a més d'aprendre coneixements, aprèn a parlar en públic, a escriure un text de manera articulada, a treballar en equip, a coordinar una reunió en anglès, etc. Aquest és el model que fica l'estudiant al centre.

Això s'ha de fer construint uns graus (de quatre anys, perquè així s'ha decidit a Espanya) que capacitin els nostres professionals per a l'ingrés al mercat laboral en condicions de polivalència i deixant l'especialitat per a la formació de postgrau. Aquí tenim un gran repte: hem de fer de la ciutat de Barcelona (que és, com sabem, una ciutat atractiva al món) i per extensió de Catalunya un lloc on valgui la pena venir a cursar alguns postgraus, no només els prestigiosos MBA's que tenim. Això ho podem fer configurant una oferta en determinats àmbits on, si cooperem entre nosaltres, podem ser atractius. Ja hi ha algunes experiències en aquesta direcció: Economia (Barcelona Graduate School of Economics), Relacions Internacionals (Institut Barcelona de Relacions Internacionals), Arquitectura (Barcelona Architecture Institute) i si poden afegir d'altres: en Biomedicina, en Matemàtiques, en Física, en Història, en Filosofia, en Lingüística, etc.

Potser no som del tot conscients que aquest és un camí que ja hem començat a transitar. Us poso un exemple: a la Universitat Pompeu Fabra més del 35 % dels estudiants dels màsters sorgits del procés de Bolonya són de fora d'Espanya.

Tesi 3: Universitats de recerca

El model humboldtià que, mal que bé, seguim al nostre context és un model d'universitat que no només forma professionals, sinó que també contribueix a la creació de nou coneixement de manera decidida. En aquest punt, els darrers vint-i-cinc anys han representat un pas de gegant a les nostres universitats. En aquest moment, la producció científica de les universitats catalanes és més que notable. Donaré només una dada: en les dues primeres convocatòries de *l'European Research Council*, la institució creada per galvanitzar la recerca a Europa (*Starting i Advanced Grants*), les universitats i centres de recerca a Catalunya han sortit ben parades: 16 sobre 300 entre la modalitat de *starting*, i 8 sobre 300 a la modalitat *advanced*. En bona mesura, aquest èxit ha estat possible per dues encertades iniciatives que el govern de la Generalitat va prendre quan era conseller competent el Prof. Andreu Mas-Colell: el programa ICREA de captació de recercadors consolidats amb criteris i pautes internacionals i la creació de centres de recerca amb autonomia acadèmica i institucional.

Si reforcem aquest model, estretint els lligams dels centres de recerca amb les universitats, la contribució catalana a la recerca científica al món s'incrementarà en els propers anys.

Tesi 4: Universitats innovadores

A sovint es diu, amb raó, que el que les nostres universitats no fan és contribuir adequadament a la renovació del nostre teixit empresarial i

emprenedor, una cosa que si fa dos o tres anys era important, ara –en aquesta situació greu de crisi econòmica- ha esdevingut senzillament imprescindible. Les nostres universitats generen encara poques patents i poques *spin-off*. És clar que això és veritat, encara que es veuen indicis de millora. S’acaba de signar amb presència del Govern, els partits polítics, les universitats, els representants dels empresaris i dels treballadors, un *Pacte Nacional per la Recerca i la Innovació*, en el context del qual hi ha moltes mesures que podem prendre al respecte. Em referiré només a una. Una de les diferències més significatives de les nostres empreses comparades amb empreses d’entorns més innovadors i competitius és la baixa ràtio de doctors que hi ha entre els seus treballadors. Per tant, hauríem de començar, em temo, per dissenyar alguns programes de doctorat en determinats àmbits amb capacitat de posar remei a aquesta mancança. Hem de començar a veure la relació entre la universitat i l’empresa, superades algunes atàviques desconfiances, no només des de l’angle d’allò que podem obtenir una de l’altra, sinó d’allò que podem construir plegats.

Tesi 5: Un bon govern per a les universitats

Al llibre Blanc es fan algunes recomanacions que podríem posar en pràctica, per exemple, a la propera reforma de la Llei catalana d’Universitats públiques. Podríem crear un Consell del sistema universitari públic de Catalunya, integrat per persones d’aquí i de fora, de prestigi indiscutible, presidit pel President de la Generalitat, que establís els principals objectius del sistema i el proveís dels mecanismes adequats per assolir-los. Aquest Consell podria establir un full de ruta per tal de

millorar la governança interna de les universitats. El model pot ser, salvades totes les distàncies, el de la Universitat de Califòrnia. És una Universitat pública, amb deu campus de gran qualitat (quatre dels quals estan entre els 20 primers del rànquing de Shangai), cadascun dels quals amb el seu perfil propi; està governada per un *Board*, presidit pel governador de Califòrnia.

Tesi 6: Una universitat governada col·legialment

La col·legialitat significa concebre la universitat com un conjunt de persones que es tenen igual consideració i respecte en la seva activitat acadèmica. Aquest col·legi de professors s'expressa en un clima de cooperació entre iguals al que són incorporats els estudiants, de grau i de postgrau, i el personal d'administració i serveis. El sistema de governança ha de ser capaç de reproduir aquest valor de la col·legialitat i ha d'inspirar la constitució i l'actuació del Claustre, el Consell de Govern, les Juntes de les Facultats i Escoles i els Consells dels Departaments.

A la col·legialitat li és complementària la subsidiarietat, que s'ha d'entendre com un compromís a prendre les decisions el més prop possible de l'àmbit al que han d'afectar. Això comporta que la direcció de la recerca de la universitat la decideixen els investigadors al si dels seus grups de recerca, en el context dels departaments, i que l'orientació docent dels estudis la decideixen els professors, escoltant els estudiants, al si de les Facultats i els Centres.

Això és compatible amb una gestió eficient des del punt de vista econòmic, però la dimensió gerencial, que hi és i és important, del govern de les universitats no ha de tenir prioritat sobre la dimensió col·legial.

Tesi 7: Un finançament estable i sostenible

Un finançament estable i sostenible passa per, almenys, tres eixos: a) el compromís del Govern d'arribar almenys a l'1'5 % del PIB, b) l'establiment per part de la universitat d'una millor estratègia d'*alumni*, dirigida als estudiants que ja han passat per la universitat, que a les millors universitats del món representa entorn del 25% del seu finançament i c) el canvi cultural, amb incentius fiscals, de la cultura del mecenatge que permeti a les universitats disposar de fons patrimonials i disposar dels seus rendiments.

Tot això ha de fer-se millorant substancialment la política de beques i ajuts a l'estudi (préstecs garantits per exemple), que és entre nosaltres molt insuficient. Malauradament encara avui, per exemple, les persones nascudes a les famílies de la classe mitja alta tenen més del doble de probabilitats d'estudiar a la universitat que les persones nascudes a les famílies de la classe mitja baixa.

Aquests mesos hem sentit moltes vegades la idea de què Bolonya és equivalent a la mercantilització de l'educació superior, a la privatització de la universitat. És plenament fals. No hi ha cap país europeu que hagi considerat abandonar el seu model d'universitat pública, un model que

forma part del codi genètic de l'Europa contemporània. Tampoc és cert que ara les empreses condicionin els plans d'estudi o la recerca de les nostres universitats. Les universitats són, a Europa, institucions nascudes a l'Edat Mitjana amb una ampla tradició d'autonomia, ningú no gosaria condicionar les universitats en la seva tasca acadèmica. Això només ho han fet històricament els governs autoritaris. Les empreses saben que les seves contribucions econòmiques a les universitats redunden en el seu prestigi i actuen en conseqüència. Un millor finançament haurà de venir, també, d'aquesta major implicació dels actors de la nostra economia.

Ara bé, el que sí hem de tenir clar és que el repte de les nostres universitats per al futur consisteix a fer compatibles dos ideals que, de vegades, estan en tensió. D'una banda, ens cal mantenir i ampliar el nombre de persones que accedeixen a l'educació superior a Catalunya, que ara són una mica més de 200.000, entorn del 35 % de la població en edat de fer-ho –en vint-i-cinc anys, i malgrat la caiguda de la corba demogràfica, s'ha doblat-. De l'altra, cal que la nostra universitat sigui capaç, alhora, de formar una capa cada vegada més ampla de professionals i de seguir formant les elits del país, si bé depenent només del talent i no del seu origen social.

Posaré només un exemple per mostrar que no permetre l'accés de tots a l'ensenyament superior ens fa societats pitjors del que podríem ser, perquè no ens beneficiem del talent d'alguns. D'entre les moltes i justes raons que ens empenyen cap a les polítiques d'igualtat de gènere, vull ara insistir en el talent perdut de tantes dones a les que les circumstàncies no

van permetre desenvolupar-lo, tantes societats tradicionals que van deixar perdre, com a mínim, la meitat del seu talent.

Tesi 8: Una universitat arrelada al país i oberta al món

El primer compromís de la Universitat és que la formació dels seus estudiants i la recerca dels seus investigadors contribueixi decisivament a millorar el benestar material i a enriquir el teixit social i cultural de la societat de la que forma part. En el cas de les universitats barcelonines, això comença per un compromís indefugible amb la ciutat de Barcelona: amb l'esperit emprenedor de la seva indústria i el seu comerç, amb l'esperit de llibertat i justícia de les seves associacions i institucions cíviques, amb l'esperit refinat de la cultura, expressada als seus teatres, auditoris, museus, galeries, editorials, llibreries, biblioteques. Aquest compromís ha de ser capaç d'estendre's i transformar-se en una contribució cabdal a la societat i a la cultura catalana, espanyola i europea, en un context on es formen i conviuen ciutadans del món i per al món.

No ens ha de fer por obrir-nos al món. Permeteu-me una breu reflexió sobre el català a la Universitat. La llengua catalana, amb una tradició cultural i literària molt destacada, és una llengua minoritària a Europa i és una llengua sense Estat, vull dir no és la llengua majoritària i oficial de cap Estat de la Unió Europea, encara que és oficial a les comunitats autònomes de Catalunya, València i les Illes Balears a Espanya. Es normal que aquest fet preocupi, fins i tot, amoïni els catalans. Davant d'aquesta situació, hi ha dues estratègies possibles:

concebre la llengua catalana com els barrots de la nostra presó, és a dir, impedir l'accés al nostre sistema universitari d'aquells que no puguin expressar-se en català, o concebre la llengua catalana com la porta oberta de la nostra casa, on tots hi poden accedir.

La primera estratègia és una estratègia suïcida en el món actual. Garanteix l'ús del català en tots els contextos universitaris, però d'aquesta manera no poden venir estudiants Erasmus ni Séneca, ni estudiants d'altres llocs (només a la Pompeu Fabra hi ha cada curs més de set-cents estudiants procedents de les millors universitats dels Estats Units), no podem incorporar doctors i investigadors que en el moment d'arribar no saben el català. Estaríem destinats a ser una universitat provinciana en el sentit pitjor de l'expressió.

La segona estratègia és, crec, l'adequada i és la de la Universitat Pompeu Fabra. Concebem el nostre campus com un campus multilingüe, on tres idiomes, almenys, conviuen en condicions d'harmonia preestablerta: el català, el castellà i l'anglès. Això, és especialment rellevant en el cas dels postgraus de la Universitat Pompeu Fabra. Donada la manera en la qual a Espanya s'implementa l'espai europeu d'ensenyament superior, vull dir, amb màsters la majoria de seixanta crèdits i un any de duració; és necessari que la majoria d'ells, d'acord amb els destinataris que han de tenir, s'imparteixin en castellà i en anglès, dues llengües majoritàries al món i a més l'anglès, com hauria de ser obvi, la *lingua franca* de la ciència, dels negocis, de la política, de la cooperació internacional.

En la mesura que encertem en aquests propòsits, no només formarem millors professionals millorant el nostre sistema econòmic, sinó que formarem ciutadans més qualificats, amb major capacitat deliberativa, més compromesos amb la llibertat igual de tothom, millorarem per dir-ho així la textura republicana de la nostra democràcia.

Tesi 9: Un compromís indefugible amb la llibertat acadèmica

La llibertat acadèmica és el valor central de la universitat, entesa com a absència de restriccions per fer investigació i docència, per parlar i publicar, només sotmesa a les regles i pautes de les comunitats científiques en una societat democràtica, sense entrebancs en la recerca de la veritat. Aquesta és la veritable garantia d'independència dels universitaris. Si preservem la llibertat acadèmica, les amenaces que alguns temen s'esvairan i cediran.

Tesi 10: Una universitat que expressa la unitat del saber

La universitat està concebuda com una recerca global i unitària del saber, de manera que el coneixement de les disciplines més abstractes està íntimament connectat en les disciplines més aplicades, la comprensió de les cultures més antigues és rellevant per a les societats del present. Per aquesta raó, també les diverses disciplines representades a la universitat s'han de concebre com a diverses en l'equitat, els cultivadors de les disciplines han de ser capaços d'apreciar les contribucions dels altres, produint així una reciprocitat paritària entre els àmbits del

coneixement. Aquesta paritat ha de traslladar-se també al reconeixement mutu que han de tenir les dues grans tasques dels universitaris: la docència i la recerca.

Si ho fem així, una altra de les crítiques que hem sentit aquest dies s'apagarà. Em refereixo a la idea que la universitat europea pot perdre el seu llegat humanista. Realment això seria un desastre, però si preservem aquesta idea unitària del saber, llavors la reciprocitat preservarà l'humanisme.

Tesi 11: Una Universitat de la que ens sentirem orgullosos

Si fem això, ens podrem sentir orgullosos de la nostra universitat. Alguns dels aquí presents ja fa uns quants anys que varem acabar la nostra carrera universitària. Des de llavors, la universitat ha millorat molt. En primer lloc, és més accessible per a una capa més ampla de la nostra població i, en segon lloc, això ha estat compatible en mantenir i augmentar la nostra qualitat. Una prova d'això és que els nostres estudiants quan fan intercanvis Erasmus tenen unes taxes d'èxit més que raonables. Però podem millorar d'una manera qualitativa i sentir-nos-en orgullosos. Quan el Barça va bé, ens sentim orgullosos del Barça i ens sentim orgullosos de la nostra cuina, famosa arreu.

3. La Universitat, la nostra dama dels escacs

Si volem que la Universitat serveixi per formar millors professionals, ciutadans més crítics i responsables i per contribuir a la

creació del coneixement de mode que regeneri el nostre teixit econòmic i social, llavors cal que la societat civil, cal que els catalans, conquerim la nostra Universitat, en tinguem cura, ens l'estimem. D'aquesta manera, la universitat passarà a ser un dels teixits íntims del nostre projecte com a societat. Com li passa a Àlicia a la fi del somni, que és la narració de Lewis Carroll, cal que la universitat catalana esdevingui la dama del tauler català dels escacs.

Moltes gràcies